

مقدمه ناشر

صحیفه سجادیه، نام مجموعه‌ای از نیایش‌های وجود مقدس امام زین العابدین علیه السلام است، این کتاب اولین اثر مکتوب قطعی الصدور از ناحیه امام معصوم به حساب می‌آید و پس از قرآن کریم، اولین کتاب مدون جامعی است که از منبع وحی به دست ما رسیده است.

بزرگان علمی شیعه از این کتاب به عنوان انجیل اهل بیت علیهم السلام و زبور آل محمد علیهم السلام یاد کرده‌اند.

صحیفه سجادیه، کتاب دعایی است که تنها دعا و نیایش و تصریع نیست، بلکه وجود مبارک امام سجاد علیه السلام، مبانی بسیار مهم کلامی و فلسفی و عرفانی و اجتماعی و تربیتی و اخلاقی را در قالب دعا بیان فرموده‌اند.

امام علیه السلام، در فضای رعب و وحشت امویان و پس از عظیم‌ترین جنایت تاریخ،

یعنی واقعه اسف بار کربلا، این مجموعه معارف الهی را در اختیار شیعیان قرار دادند.

این کتاب گران سنگ علمی که شامل مباحث مهمی در ابواب مختلف علوم اسلامی است، نیازمند تفسیر و شرحی است که انسان‌ها را با حقایق آن، آشنا سازد. از این جهت بزرگان علمی شیعه در طول تاریخ به تفسیر و شرح این سرمایه عظیم الهی پرداخته‌اند.

مرحوم شیخ آقابزرگ تهرانی، ۶۵ شرح را بر این کتاب شریف نقل می‌کند. لکن شرح‌های مختلف و تفاسیر تدوین شده پیرامون این منبع ارزشمند، از دو جهت قابل تأمل است:

اول: غالب این شروح و تفاسیر به صورت کامل نمی‌باشد، تنها برخی از اندیشمندان مانند مرحوم سید علی خان مدنی شیرازی، موفق به شرح کامل آن شده است.

دوم: به جهت پیشرفت علوم زمان، قرآن و کلمات اهل بیت علیهم السلام، نیازمند شرحی نو، بر اساس نیازهای زمان می‌باشد بر این اساس علامه محقق حضرت استاد انصاریان مدظله العالی، اقدام به تفسیر و شرح این متن ارزشمند اخلاقی و عرفانی نمودند.

این شرح هر دو معنا را در بر دارد؛ زیرا تمام ادعیه، مورد بحث قرار گرفته و از طرفی این اثر، از رشحات قلم دانشمندی زمان شناس و عالمی فرزانه، مطابق با نیازهای زمان، بر اساس عمیق‌ترین مبانی علمی شیعه، مورد بحث واقع شده تا جایی که برخی از بزرگان علمی معاصر، این کتاب را در زمرة عالی‌ترین شروح بر صحیفه سجادیه شمرده‌اند.

در این مقام خالی از لطف نیست که به نظر مرحوم علامه محمد تقی جعفری علیهم السلام

پیرامون این تأیف ارزشمند توجه شود، ایشان پیرامون این کتاب می‌فرماید:

یکی از آن حقایق بسیار پرمعنی و سازنده ابعاد مثبت بشری، دعا و نیایش با مقام ربویی است که عدم تفسیر صحیح و توضیح لازم و کافی درباره آن برای عموم افکار بشری از یک طرف و گرایش شدید خود محوران به منفعت و لذت و خودکامگی‌ها از طرف دیگر، انسان‌های بسیار فراوانی را در همه دوران‌ها و در همه جوامع از برقرار ساختن ارتباط تکاملی انسان با کمال مطلق، محروم نموده است.

نتیجه از بین رفتن یا مختل شدن آن حقایق پرمعنا و سازنده، تنها این نبوده است که انسان‌ها از مقداری پدیده‌های زیبا و مطلوب و مفید محروم گشته‌اند، بلکه بالاتر از این، با از بین رفتن یا ورود اختلال در آن حقایق - که برخی از آنها را ذیلاً متذکر خواهیم گشت - حیات معقول انسانی هویت اصیل خود را که هر لحظه‌اش می‌تواند طعم ابدیت بدهد، از دست داده و کمترین هدف و حکمتی برای حیات در فرهنگ بشری نمی‌ماند.

شما گمان نکنید که زیبایی و رفاه و نظم و قانونمندی زندگی اجتماعی در جوامع به اصطلاح پیشرفته امروزی می‌تواند طعم هویت اصلی خودِ حیات را که حکمت و هدف اعلای خود را در ذات خود دارد، با کام عقل و وجودان ناب بشری آشنا بسازد. و شما گمان نکنید که محبت و علاقه اکثریت قریب به اتفاق انسان‌های امروزی که خود را موجوداتی زنده تلقی نموده و به جریان این زندگی دل خوش می‌دارند، ناشی از درک و دریافت حقیقت خود زندگی است^(۱)، بلکه اگر درست دقت کنیم خواهیم دید رضایت و دلخوشی از زندگی غیرقابل تفسیری که در پیش گرفته‌اند، ناشی از دلبستگی به آن وسایل و نمودهای زندگی

۱ - خداوند سیحان به اضافه این که این زندگی دنیوی را در برابر زندگی ابدی، ناچیز معرفی می‌نماید، علم و معرفت مردم را درباره این زندگی به نمودی از آن منحصر می‌فرماید: ﴿يَعْلَمُونَ ظَهِيرًا مِّنَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَ هُمْ عَنِ الْآخِرَةِ هُمْ غَافِلُونَ﴾ [تتها] ظاهری [محسوس] از زندگی دنیا را می‌شناسند و آنان از آخرت [که سرای ابدی و دارای نعمت‌های جاودانی و حیات سرمدی است] [بی خبرند؛ روم (۳۰) : ۷].

است که هویّت حیات در آنها به صورت بسیار ناچیزی محلول شده است.

برخی از آن حقایق پرمعنا و سازنده ابعاد بشری که دعا و نیایش از جمله آنهاست، به

قرار ذیل است:

۱ - حق و حقیقت

۲ - عدالت

۳ - آزادی

۴ - علم و معرفت

۵ - تعقل اصیل

۶ - وجودان فعال

۷ - صیانت تکاملی ذات

۸ - استقلال

۹ - سعادت

۱۰ - عشق حقیقی

۱۱ - اخلاق والای انسانی

۱۲ - رقابت سازنده

اینها حقایقی هستند که بذرهای اولیه آنها، با دست باغبان کل آفرینش، در اعماق
جان‌های آدمیان کاشته شده است.

اختصاص دعا و نیایش در میان آنهمه حقایق باعظمت این است که انسان‌ها به وسیله این
ارتباط، به طور مستقیم در جاذبه مبدأ کمال که خداوند متعال است قرار می‌گیرند، در
صورتی که همه آن حقایق در آن هنگام، عظمت واقعی خود را دریافت می‌کنند که نخست
وارد منطقه ارتباط با کمال اعلی شوند و از امتیاز جاذبه مذکور در دعا و نیایش برخوردار
گردند و آنگاه اصالت خود را دریابند.

این که ما معنا و نتیجه دعا را در برآوردن نیازهای مادی خود خلاصه نماییم، اگر چه این معنا و نتیجه، یکی از با اهمیت‌ترین موارد دعا است که در هنگام به وجود آمدن شرایط آن، ضرورت حیاتی پیدا می‌کند، ولی چنین خلاصه کردن، موجب محدودیت بسیار ناروای این حقیقت عظمی است که موجب محروم گشتن انسان‌ها از معانی و نتایج بسیار با اهمیت دعا و نیایش می‌گردد.

اگر ما در دعاها و نیایش‌هایی که در قرآن مجید برای انسان‌ها تعلیم شده است با دقّت کامل بیندیشیم و آن قسمت از دعاها و نیایش‌ها را که در «نهج البلاغه» و «صحیفة سجادیه» و دیگر منابع حدیثی آمده است مورد تحلیل و تحقیق‌های همه جانبه قرار بدهیم، با کمال وضوح خواهیم دید که هیچ وسیله‌ای مانند دعا توانایی تحقق بخشیدن به تقاضاهای انواع رشد و کمال را ندارد.

با توجه به منابع فوق با دریافت ناب و جدانی درباره دعا و نیایش، مقداری از عمدت‌ترین نتایج دو حقیقت مزبور را که قابل شهود عینی است، مطرح می‌نماییم:

۱ - دعا از اساسی‌ترین عوامل رشد معرفتی انسانی به واقعیت‌های پشت پرده طبیعت است؛ طبیعتی که با نظام بسته نمای خود، اکثریّت افراد را در زندان تاریک جهله گرفتار ساخته است. در هر دعایی که یک انسان آگاه می‌نماید ارتباط تازه‌ای با کمال و مبدأ کمال احساس می‌کند.

ای مقیمان درت را عالمی در هر دمی رهروان کوی عشقت هر دمی در عالمی (خواجوی کرمانی)

هر نظرم که بگذرد جلوه رویش از نظر بار دگر نکوترش بینم از آنچه دیده‌ام

۲ - بدان جهت که آدمی در حالات دعا و نیایش که جدّی‌ترین حالات زندگی است، اتصاف با بهترین صفات و ملکات و اخلاق فاضله را مسأّلت می‌نماید، لذا می‌توان گفت: دعا

همواره انسان را در این معبد بزرگ دنیا که برای ناآگاهان، تنها جای خور و خواب و خشم و شهوت است، در حال تعلّم حقایق و واقعیت‌های موجب رشد و کمال، نگه می‌دارد. بنابراین، اگر کسی معنای دعا و نیایش را واقعاً بفهمد، همین جهان هستی در عین حال که معبدی است بزرگ، دانشگاهی است که عالی‌ترین دروس درباره «انسان آن چنان که هست» و «انسان آن چنان که باید و شاید» را برای وی تعلیم می‌دهد.

آری، در آن حال که مردم بی‌خبر از کمال، کتاب بزرگ هستی را به عنوان یک بالش زیر سر خود می‌نهند و به خواب عمیق جهل و خودخواهی فرو می‌روند، نیایشگران آگاه از همین کتاب، در حال نیایش، حقایقی را می‌خوانند که از ذهن آن بی‌خبران خطور نمی‌کند:

گر چه مقصود از کتاب آن فن بود گر تو اش بالش کنی هم می‌شود

۳ - نخستین سازندگی دعا که در یک انسان آگاه به وجود می‌آورد، این است که وی را به نیاز قرار گرفتن در جاذبۀ کمال، آگاه می‌سازد و آنگاه او را در جاذبۀ مزبور قرار می‌دهد. دریافت نقص و نیاز برای یک انسان آگاه از منبع جوشان اشتیاق به کمال در درون مبدأ، حرکتی است که ادامه آن را تا ورود به منطقه کمال تأمین می‌نماید.

۴ - کسی که آگاهانه به نیایش می‌پردازد، پیش از تلکّظ نخستین کلمه دعا مخصوصاً در موقعی که آن کلمه «خدایا» باشد حالتی فوق حالات معمولی مغزی و روانی را - اگر چه در یک لحظه - از درون خود احساس می‌کند که هیچ نامی برای آن جز لبیک خداوند نتوان گذاشت:

بلکه آن اللّه تو لبیک ما است	نی تو را در کار، من آورده ام
نه که من مشغول ذکرت کرده ام	حیله ها و چاره جویی های تو
جذب ما بوده گشاده پای تو	درد عشق تو کمند لطف ما است
زیر هر یا رب تو لبیک ها است	هست لبیکی که نتوانی شنید
لیک سر تا پا توان آن را چشید	

۵- اگر دعا و نیایش حکمتی جز این نداشت که انسان را در موضوعی فوق طبیعت و جریانات قانونی آن قرار می‌دهد و سلطه و نظاره دائمی خداوندی را درباره هستی و این که خداوند در هر لحظه می‌تواند جریان هستی را در یک نظام باز مورد دگرگونی به وسیله ارواح شیفتۀ بارگاه خود قرار بدهد، برای ضرورت در حیات انسانی کافی بود.

آری، اگر دعا و نیایش جز این نتیجه‌ای نداشت، کافی بود که سرنوشت یک انسان را در همه سالیان عمر تغییر داده و حیات او را با اشراف و گسترش من در هستی به جریان بیندازد. سازندگی دعا و نیایش درباره ابعاد گوناگون انسان بسیار متعدد و مستنوع است که متأسفانه مورد توجه کافی قرار نمی‌گیرد.

با مطالعه و بررسی این کتاب و ورود به سرزمین محتویات آن، این امید در دل‌های انسان‌های عاشق کمال، زنده می‌گردد که دعا و نیایش، معانی و نتایج و بالاتر از همه هویّت اصلی خود را در فرهنگ معنوی بشر بازیافته و به عنوان یکی از اساسی‌ترین عوامل تحرّک و تلاش پرمعنا در «حیات معقول» جای خود را باز کند.

ایشان سپس اضافه می‌کند:

این کتاب ارزشمند در حقیقت بیانی رسا از بیاناتی است که می‌بایست در توضیح و تفسیر لزوم قرار گرفتن انسان‌ها در جاذبه کمال - که در خط نورانی مکتب انبیا عظام علیهم السلام مشاهده می‌شود - به صحنۀ عقول و دل‌های عاشقان حق و حقیقت وارد می‌گشت. مطالعه کنندگان و مخصوصاً محققان ارجمند در محتویات این کتاب که شرحی است بر صحيفه مبارکه سجادیه از زین العابدین و مولی العارفین امام علی بن الحسین السجاد علیهم السلام، با هویّت و تفسیر و تحقیقات عالی‌تری رویاروی خواهند گشت که امیدواریم با تلاش پیگیر خود بار دیگر دعا و نیایش را به عنوان یکی از با اهمیّت‌ترین عوامل به وجود آورنده «حیات معقول» در مسیر جاذبه ربوی به طور جدی مطرح نمایند و آن عده مردمانی که به جهت بی‌توجهی به معنای دعا و نیایش، از برخورداری از این نعمت عظمای الهی محروم مانده‌اند توجیه صحیح نموده و برای حیات آنان درخشش و طراوت حقیقی و ذاتی آن را باز گردانند.

این کتاب، اکنون در زمرة کتب مرجع و مورد توجه خاص محققان علوم اسلامی و اندیشمندان و فرهیختگان قرار گرفته و افراد متعددی از فضلای حوزه علمیه، این اثر را مرجعی برای آثار تحقیقی خود و گروهی از اندیشمندان دانشگاهی، در سطوح مختلف، آن را مصدّری برای پایان نامه‌های علمی خود قرار داده‌اند.

از امتیازات این اثر نسبت به چاپ‌های قبلی می‌توان به موارد زیر اشاره نمود:

- ۱ - حروف‌چینی و مقابله متن با دست نوشته مؤلف.
- ۲ - بازبینی متن و اعمال بازنگری «به اشراف مؤلف».
- ۳ - موضوع‌گذاری جهت سهولت دسترسی به مطالب.
- ۴ - ویرایش ادبی متن فارسی و عربی.
- ۵ - بازنگری اعراب و ترجمة روایات.
- ۶ - جایگزینی ترجمه جدید مؤلف از آیات قرآن مجید، نهج البلاغه، صحیفه سجادیه.
- ۷ - استخراج منابع و تطبیق روایات با مصادر روایی شیعی و سنّی.
- ۸ - اضافه کردن بیش از ۲۵۰ موضوع، «تحت اشراف مؤلف» به برخی فرازهایی که قبلًاً شرح نشده بود.
- ۹ - تلطیف در اشعار کتاب و شناساندن شاعر.
- ۱۰ - شماره‌گذاری فرازهای صحیفه سجادیه.
- ۱۱ - تنظیم ترجمه‌های مربوط به فرازهای دعا، به صورت جداگانه.
- ۱۲ - تنظیم فهرس متنوع در مجلدی مستقل.
- ۱۳ - تنظیم فهرست موضوعی مطالب در مجلدی مستقل.
- ۱۴ - ارائه داستان‌های کتاب در مجلدی مستقل.
- ۱۵ - حذف برخی از مطالب که مناسب امور اجتماعی سال‌های تأثیف کتاب بوده و دخلی در موضوع کتاب نداشته است «به اشراف مؤلف».

در پایان، از همکاری کلیه عزیزان، محققان واحد تخصصی صحیفه سجادیه مرکز دارالعرفان الشیعی، فضلای عزیز، حجج اسلام آقایان:

۱- حجه الاسلام شیخ محسن فیض پور

۲- حجه الاسلام علی تقدیری

۳- حجه الاسلام محمد حسین امیدوار

کمال تشکر را داشته و توفیق روز افزون ایشان را از خداوند متعال خواستاریم.

واحد تحقیقات

(مرکز علمی تحقیقاتی دارالعرفان الشیعی)

هُوَ الْحَق

پیشگفتار

چند ماهی برای انجام برنامه‌ای در مسیر فرهنگ سعادت‌بخش الهی در فکر بودم، ولی فکرم به جایی نمی‌رسید، تا از توجّه و عنایت حضرت حق، در ایام ولادت رسول اکرم و نبی مکرّم ﷺ و امام به حق ناطق حضرت صادق علیه السلام، در لحظاتی از شب پر فروغ جمعه، نسبت به تفسیر و شرح صحیفه سجادیه که محصول قلب و روح و جان و دل و حال و مقال امام عاشقان و حیات عارفان و زبدۀ عابدان و سرور ساجدان و نخبۀ حکیمان و اسوۀ شب زنده داران حضرت زین العابدین علیه السلام است، مُلَهم شدم !!

برای قوت قلب، نسبت به این برنامه معنوی، با تصرّع و زاری و با انکسار و خواری، در حال توجّه به حضرت حقّ به قرآن مجید که همیشه در مصایب و مشکلات راهگشایم بود، پناه برده و به آن گنجینه بی‌نظیر الهی تفائل زدم، این آیه کریمه آمد:

﴿وَالْبَاقِيَاتُ الْصَّالِحَاتُ خَيْرٌ عِنْدَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَخَيْرٌ أَمْلَأً﴾^(۱)

ولی اعمال شایسته پایدار نزد پروردگارت از جهت پاداش بهتر و از لحاظ
امید داشتن به آنها نیکوتر است.

آیه شریفه مرا شگفتزده کرد، تا دو روز تمام فکرم به کلام حضرت حق مشغول
بود، دلالت و راهنمایی آیه کریمه مرا مات و مبهوت و معنویت این سخن پربهای
حضرت دوست، شوقی عجیب نسبت به شروع تفسیر و شرح «صحیفه سجادیه»
در قلبم ایجاد کرد.

در آن دو روز، قرآن مجید در مقابلم باز بود، هر بار که از کنارش می‌گذشم به آن
آیه ملکوتی و نورانی خیره می‌شدم و از انوار تابناکش بهره می‌گرفتم، تا به وقت
شنیدن صدای مؤذن که جهت اعلان نماز مغرب فریاد عاشقانه می‌زد، در حالی که
هنوز قرآن روپروریم بود و به آن آیه شریفه می‌نگریستم، این برنامه خدا خواسته را،
در عین اعتراف به عجز و ذلت و خالی بودن از دانش و بیانش، شروع کردم. تنها
تکیه‌گاهم در این کار لطف و عنایت حضرت اوست و هم از آن جناب می‌خواهم که
تا پایان کار، مرحمت و رحمتش را از این فقیر دل شکسته و بینوای دست و پا بسته
دریغ نورزد که هیچ کاری بدون نظر و خواست و اراده او صورت نمی‌گیرد.

عارفان روشن ضمیر، از «صحیفه سجادیه» به «انجیل اهل بیت ﷺ» یاد کرده‌اند
و بینایان راه از این دریای پر از حکمت، تعبیر به «زبور آل محمد ﷺ» نموده‌اند!!
صحیفه سجادیه، خزانه پرگوهر سلطان مُلک و ملکوت، حاکم عرصه‌گاه
ناسوت و لاهوت، امیر کشور جلال و جبروت، فرمانروای جهان صدق و عشق،
مولای عارفان روشن دل و پیشوای عاشقان عامل، وجود مقدس حضرت سجاد علیه السلام
است.

این خزانه، دارای گنج‌های حکمت است و هر آنچه برای رشد و کمال انسان لازم می‌باشد، در این منبع گنجانده شده است.

صحیفه سجادیه، مدرسه‌ای است که معلم آن امام سجاد علی‌الله‌ی السلام است و این معلم است که با این کتاب، جهانیان را در تمام اعصار درس می‌دهد و هر کسی را در حد توان و قدرتش و به اندازه تکلیف و استعدادش به مقامی که باید برسد می‌رساند.

صحیفه سجادیه، دریای پرخروش فیض الهی است که لؤلؤ و مرجانش از شمارش بیرون و اشیای پر قیمتی از حد احصا خارج است.

صحیفه سجادیه، خورشید پر فروغی است که چون نهال وجود انسان در پرتو تابنداهش قرار گیرد تبدیل به شجره طبیه گردد.

صحیفه سجادیه، آفتاب پر حرارت الهی است که از مشرق وجود حضرت زین العابدین علی‌الله‌ی السلام برای تربیت درخت وجود انسان طلوغ کرده و تا عمق ابدیت از فروغ بخشی باز نخواهد ماند!!

صحیفه سجادیه، میزان سنجش سره از ناسره، حق از باطل، نور از ظلمت، درستی از نادرستی، حیات از مرگ، دنیا از آخرت و سلامت از مرض است.

صحیفه سجادیه، چشمۀ فیض الهی، نجات دهنده از تباہی، رها کننده انسان از گمراهی است.

صحیفه سجادیه، معلم حکمت، منبع معرفت، جاذبۀ رحمت، ایجاد کننده محبت، سازنده شخصیت، به وجود آورنده کرامت و رساننده انسان به مقام با عظمت قرب و معیّت است.

صحیفه سجادیه، طبیب حاذق، محبوب قلب صادق، آرامش جان عاشق، عذرای دل را وامق، روشنگر مغارب و مشارق، کاشف حقایق، دوای درد نفوس ناطق، کوبنده منافق و به حقیقت چشمۀ فیاض حضرت خالق است.

صحیفه سجادیه، آرام جان پاکبازان، محرّک قلب تیز پروازان، نوای نای

دلنوازان، قدرت نفس جوانمردان، عشق عاشقان، عرفان عارفان، پناه بی‌پناهان، راز دل رازداران، آه دل مستمندان به وقت شامگاهان، مناجات پرشور سحرخیزان و سرمایه روح امیدواران است.

صحیفه سجادیه، خزانه پرگوهری است که با کمال تأسیف تاکنون ناشناخته مانده و آن طور که شایسته این کتاب با عظمت است، از آن استفاده نشده و شرح جامعی که قابل استفاده تمام مردم باشد، برای این دریای بی‌ساحل معنوی فراهم نیامده است.

اکثریت شیعه دوازده امامی، چنانکه از نهج البلاغه عظیم بی‌خبرند، از **صحیفه سجادیه**، نیز در غفلت‌اند!!

در کنار دریای بی‌کرانند ولی تشنه‌اند، در جنب بزرگترین گنجینه معارفند ولی بی‌خبرند، از غنی‌ترین معدن حکمت و علم و بزرگ‌ترین منبع دانش و بیانش برخوردارند ولی تهیّدستند.

آن قدر که به دنیای خود می‌رسند، از آخرت خویش اطلاع نمی‌گیرند؛ ولی در حدی که به جسم می‌پردازنند، احوالی از قلب و روح و نفس نمی‌پرسند؛ به این اندازه‌ای که برای آبادی شکم و پاسخگویی به شهوت اقدام می‌نمایند، به معنا و معنویت و به مقام و شخصیت خود توجه نمی‌کنند.

بعد از گذشت پانزده قرن از طلوع **صحیفه سجادیه**، هنوز اکثریت مردم در تاریکی جهل نسبت به این سرمایه بی‌نظیر الهی به سر می‌برند.

دققت در دعاهای امام سجاد علیه السلام، این معنی را به انسان نشان می‌دهد که باید **صحیفه سجادیه** در حوزه‌های علمی شیعه و در مدارس فرهنگی، جزء کتب اصیل درسی شود و برجستگان با هنری برای تعلیم این فرهنگ پر فروغ تربیت شوند.

صحیفه سجادیه، باید در دانشگاه‌های اسلامی، به عنوان یکی از مهمترین منابع درسی مورد استفاده قرار گیرد، تا در سایه آن، در هر رشته‌ای از علم، متخصصانی با

فضیلت و اندیشمندانی دلسوز و دانشمندانی متعهد و معلم‌مانی با کرامت، تحویل جامعه گردد.

سزاوار است اساتید حوزه علمیه در پایان درس فقه و اصول هر روزه خود،
فصولی از صحیفه سجادیه را به شاگردان مکتب حق القا نمایند، تا پس از طی
مراحل فقه و اصول، افرادی عابد و زاهد، بینا و بصیر، خبیر و علیم، قوی و آگاه،
مخالص و خالص، شیفته و سوخته، عارف و عاشق در جامعه ظهر کنند!

واجب است گویندگان مذهبی، بخشی از سخنان خود را، در وقت تبلیغ، به
خصوص ایام محرم و صفر و ماه مبارک رمضان در محور معارف این کتاب قرار
دهند، تا مستعملان بزرگوار، از خواسته‌های ناب حق آگاه شده و به حسنات الهیه
آراسته گردند و نیز بر هر امام جماعتی لازم است بعد از نماز جماعت یا بین دو نماز
فرازهایی از این کتاب گرانبها را بر مردم نمازگزار بخواند، باشد که از این مائده الهی،
نصیب قابل توجهی به آنان برسد.

بر اندیشمندان آگاه و متفکران بینا و محققان توانا فرض است که در شرح و
تفسیر این کتاب همت گمارند و از این طریق به کشف حقایق این منبع ناشناخته نایل
آیند، باشد که به انسان و انسانیت خدمتی شود.

بر آنان که از نعمت و مکنت مال برخوردارند، لازم و واجب است، بینایان راه را
در تفسیر مفصل این کتاب تشویق کنند و آنان را با بذل مال خود جهت انجام امور
چاپی و پخش این منبع فیض حق امیدوار و دلگرم سازند که یکی از بهترین و
ارزنهای ترین نقاط خرج مال و انفاق در راه خدای متعال، این نقطه روشی و این گذرگاه
پر قیمت است.

بدون شک اگر این کتاب به دست عالمان آگاه و متخصصان والا و حکیمان دانا،
تفسیر و تحلیل شود، به بهترین صورت و بازیباترین کیفیت چاپ شده و به دست
مردم برسد، نیکوترین اثر تربیتی را در وجود مردم خواهد گذاشت و از این مسیر

هزاران نفر به راه آشتبی با حق و حقیقت درخواهند آمد و چه بسا که جرقه‌ها و بارقه‌های آتشین این کتاب از زشت‌کارترین افراد، نیکوکارترین انسان‌ها به وجود آورد.

مگر با یک جرقه‌الهی پسر یزید ریاحی، حرّ‌الهی نشد! مگر با یک بارقه‌ربانی که از طریق قرآن جهید، هولناک‌ترین دزد سرگردنه بهترین عارف و معلم عارفان نشد! مگر بازیگری شهوت ران و غرق شده در لهو و لعب، با نسیمی که از قلب موسی بن جعفر علیهم السلام به او رسید عابد و زاهد زمانه نشد؟!

برای چه پس از این همه دلیل و برهان و این همه مصادیقی که قرآن و روایات و تاریخ نشان می‌دهد، معطل نشسته‌ایم؟

هان! ای حوزه‌های علمیّه شیعه و ای آموزش و پرورش مملکت اسلامی زجرکشیده و ای روحانیون اندیشمند و آگاه و ای معلم‌مان بینا و دلسوز تانفس دارید، در راه رضای حق و در کمال آگاهی و اخلاص برای رشد و تربیت مردم و پاسخگویی به نیازهای معنوی جامعه، به خصوص نسل با کرامت جوان که نسل انقلاب و جهاد و جبهه و خون و شهادت است، دامن همت به کمر زنید و از آسوده نشستن و بر محور عافیت‌گشتن و بی‌توجهی به تشنجان معرفت پپرهیزید که در دادگاههای عدل الهی در صحنۀ باعظمت محشر جوابگو نخواهید بود.

الهی، بنده‌ای خسته حالم، به وجودت قسم تثنیه وصالیم، دستم بگیر که دور از کمالم، دل شکسته‌ای بی‌پرو بالم، چرا از دردِ محرومی ننالم؟!
الهی، رو سیاهم، نا‌آگاهم، غرق گناهم، ای پناه فقیران! بی‌پناهم، چه سازم که با تمام وجود دود آهم.

الهی، در این مسیری که مرا مُلهَم ساختی، سخت محتاج و نیازمند به یاری توام، تفسیر و شرح صحیفه سجادیه کار من نیست، من از نور معرفت محروم و از علم و دانش دورم، تنها با لطف و رحمت و رأفت و مرحومت تو دست به این کار سنگین

می‌زنم اگر توفیق رفیقم کنی آن را به پایان می‌برم، اگر به خود و اگذاریم از این نعمت عظیم محروم گردم.

قَوْ عَلَى حَدْمَتِكَ جَوَارِحِي وَ اشْتَدَّدْ عَلَى الْعَزِيمَةِ جَوَانِحِي.^(۱)

اعضا و جوارح را برای خدمت نیرو ده و نیروهای درونیم را بر تصمیم جدّی توان بخشن.

آری، این همه از محبت توست و ظهور هر حقیقتی معلول عنایت و کرم توست. اگر برق عشق خود به قلب نمی‌انداختی کسی به فکر کار مثبتی نمی‌افتد و اگر جرفه لطف در بوته دل نمی‌گداختی کسی از پی معرفت و تعلیم آن به دیگران نمی‌رفت. آری، تمام حقایق و واقعیّت‌ها به هر صورت و کیفیّتی که هست در پرتو فضل توست و عقل کسی از مؤمنان و وابستگان به تو این معنا را در هیچ دوره‌ای از ادوار حیات، منکر نبوده است.

در زمینه تحقق توفیق حضرت تو نسبت به این شرح، یادآوری این نکته را برای خوانندگان لازم می‌دانم که در نهم ربیع الاول، روز شروع امامت حضرت حجۃ ابن الحسن (عجل اللہ تعالیٰ فرجہ الشریف) همراه دوست دیرینه‌ام مداعح اهل بیت حاج مرتضی طاهری خدمت جناب آقا حاج علی اکبر انصاری رسیدم، سخن از این شرح به میان آمد و ایشان با روی گشاده و استقبالی مشتاقانه مخارج چاپ این گنجینه الهی و سرمایه عرشی را پذیرفتند که باید سپاس‌گزاریم را به این بزرگوار و حامی فرهنگ اهلیت ﷺ تقدیم بدارم.

فقیر: حسین انصاریان

۱- مصباح المتهجد: ۸۴۹؛ المصباح، كفعمى: ۵۵۹، دعاى کمیل.

فهرست مطالب

٥	مقدمة ناشر
١٥	پيشگفتار

حيات پر فروغ حضرت زین العابدين علیہ السلام (٨٤ - ٢٣)

٢٥	ولدت زین العابدين علیہ السلام
٢٧	نام و القاب زین العابدين علیہ السلام
٢٧	لقب زین العابدين علیہ السلام
٢٩	عبادت زین العابدين علیہ السلام
٣٣	مناجات زین العابدين علیہ السلام
٣٣	مناجات زین العابدين علیہ السلام در کلام اصمی
٣٤	مناجات زین العابدين علیہ السلام در کلام طاووس فقیه
٣٨	شخصیت زین العابدين علیہ السلام
٤٠	امام سجاد علیہ السلام و برخورد با عبدالملک
٤٢	امام سجاد علیہ السلام و عبدالله مبارک

۴۳	اخلاق و رفتار و صفات زین العابدین علیه السلام
۴۳	۱- برخورد الهی با مردمی تندخو
۴۴	۲- رفتار با جذامیان
۴۵	۳- گذشت از استاندار معزول
۴۶	۴- احساس امنیت
۴۶	۵- توجه به فقرا
۴۷	۶- عهدۀ دیون
۴۷	۷- مسافر مسجد
۴۸	۸- روزی حلال
۴۸	۹- تسلیم محض
۴۸	۱۰- فرو خوردن خشم
۴۹	۱۱- در برخورد با تمسخر
۵۰	۱۲- واقعه‌ای حیرت آور
۵۱	۱۳- محبت و عدالت
۵۱	۱۴- نهایت جود و کرم
۵۲	۱۵- رسیدگی به نیازمندان
۵۲	۱۶- بی‌اعتنایی به زر و زیور دنیا
۵۳	۱۷- در کنار قرآن
۵۴	۱۸- معجزه اخلاقی
۵۷	۱۹- صلة ارحام
۵۷	۲۰- برخورد با ناسزا
۵۷	۲۱- بردباری
۵۸	۲۲- اسوءة فضیلت

۲۳ - برکتی عجیب از دو قرص نان.....	۵۸
امام سجاد علیه السلام و هشام	۶۱
حقیقت دعا.....	۶۳
غفلت از حقیقت دعا	۶۴
دعای بنده واقعی	۶۶
شرک و سقوط انسان	۶۹
دفع بلا با دعا.....	۷۱
خداشناسی	۷۲
۱ - فطرت.....	۷۴
اعتراف عالمان ماتریالیسم	۷۸
۲ - مطالعه و دقّت در موجودات آفرینش	۸۰
۳ - استدلال و حکمت عقلی	۸۰

مقدمه

در بیان اسناد صحیفه سجادیه

(۸۵-۱۰۲)

دعای اول

در توحید و ستایش حق تعالی

(۱۰۳-۴۱۱)

حقیقت حمد، مدح، شکر.....	۱۰۸
ستایش حق از زبان عرفان	۱۱۰
تفسیر «الحمد لله» در کلام فخر رازی	۱۱۲

۱۱۴	«الحمد لله» در عمل اهل الله
۱۱۶	تنزیه خداوند
۱۱۸	«الحمد لله» در کلام اولیای الهی
۱۲۰	حمد واقعی
۱۲۲	حمید بودن خداوند
۱۲۴	تفسیری دیگر بر «الحمد لله»
۱۲۵	حمد در دیدار نعمت و منعم
۱۲۷	اول و آخر بودن خدا
۱۳۱	توحید در نهج البلاغه
۱۳۴	علم باطن
۱۳۷	دیده قاصر و فهم عاجز
۱۳۹	محکمات و متشابهات
۱۴۰	آیات متشابه
۱۴۱	راسخان در علم
۱۴۲	رؤیت خدا به چشم دل
۱۴۴	موسی و مسئله رؤیت
۱۵۱	خداشناسی از راه طبیعت
۱۵۴	خداشناسی از راه عقل و فلسفه
۱۵۶	خداشناسی در کلام امیر المؤمنین علیه السلام
۱۵۷	حقیقت معرفت، علم و اولیت خداوند
۱۶۰	خداشناسی در کلام امام موسی بن جعفر علیه السلام
۱۶۳	خلقت آفرینش
۱۶۶	اسرار خلقت

۱۶۷	خلقت آفرینش در قرآن
۱۶۷	خلقت آفرینش در روایات
۱۶۹	خلقت آفرینش در منابع علمی
۱۶۹	نظریه دکتر گاموف در خلقت
۱۷۱	نظریه سیبورک در خلقت
۱۷۲	نظریه آینشتاین در خلقت
۱۷۴	نظریه جان آلدر در خلقت
۱۷۷	گوشه‌ای از جهان با عظمت خلقت
۱۸۱	اسرار حیات از زبان کرسی موریسن
۱۸۵	[کیمیاگری حیات]
۱۸۸	شناسایی و معرفت حق
۱۹۱	هدایت تکوینی موجودات
۱۹۲	هدایت تکوینی گیاهان
۱۹۳	سبزی نباتات
۱۹۵	هدایت تکوینی حیوانات
۲۰۱	عقل و نبوت در هدایت انسان‌ها
۲۰۵	مقام وصل و هجر
۲۰۷	اعمال نیک و اعمال بد
۲۰۹	حقیقت رزق و روزی
۲۱۲	رزق و روزی در قرآن مجید
۲۱۲	رزّاقیت خداوند
۲۱۴	طیب بودن رزق الهی
۲۱۶	وسعت و تنگی رزق

امتحان الهی وسعت و ضيق رزق	۲۲۳
مال و ثروت یا آزمایش بزرگ الهی	۲۲۳
متع دنیا یا پاداش عقبی	۲۳۰
رزق و روزی در روایات	۲۳۳
طلب مال حلال در روایات	۲۳۷
نتایج آیات و روایات بسط و قبض رزق	۲۳۹
ارزش عمر در قرآن	۲۴۲
ارزش عمر در روایات	۲۴۶
حکایت سلمان و ابو درداء	۲۴۸
نصایحی از بهاء الدین بلخی	۲۴۹
خرج کردن وقت در کلام امام سجاد علیه السلام	۲۵۲
خرج کردن وقت در کلام پیامبر	۲۵۳
خرج کردن وقت در کلام امام موسی بن جعفر علیه السلام	۲۵۴
خرج کردن وقت در کلام امام باقر علیه السلام	۲۵۵
شهید دوم و ارزش وقت	۲۵۷
سید مهدی قزوینی و ارزش وقت	۲۵۸
ارزش وقت در کلام امیر المؤمنین علیه السلام	۲۶۰
منازل الهی در کلام شاه داعی	۲۶۳
فصل اول: در منزل علم:	۲۶۳
[۱ - علم شریعت]	۲۶۳
[۲ - علم طریقت]	۲۶۵
[الف - دانستن نفس]	۲۶۵
[ب - دانستن خواطر]	۲۶۶

۲۶۷	[ج - دانستن معالجه نفس]
۲۶۸	[۳ - علم حقیقت]
۲۷۰	فصل دوم: در منزل عمل:
۲۷۰	فصل سوم: در منزل خلق:
۲۷۱	[عدالت]
۲۷۱	[حکمت]
۲۷۱	[عفت]
۲۷۱	[شجاعت]
۲۷۳	جاهای صرف وقت در روایات
۲۷۹	جزای اعمال
۲۸۰	نعمت‌های حق
۲۸۰	كمال نعمت
۲۸۱	مقدار نعمت
۲۸۱	توّجّه به نعمت
۲۸۲	تبديل نعمت
۲۸۳	حکایتی از استاد الهی قمشه‌ای
۲۸۴	نصیحتی از شقیق بلخی
۲۸۵	حقیقت مرگ
۲۸۷	مرگ نیکوکاران از نظر قرآن
۲۸۸	مرگ بدکاران از نظر قرآن
۲۹۰	مرگ در روایات
۲۹۵	منازل قبر و برزخ
۲۹۵	برزخ در قرآن

۲۹۶	ارواح شهدای بدر و احد
۲۹۷	قبر، خانهٔ غربت
۲۹۸	مکاشفه‌ای در وضع برزخ
۲۹۹	داستانی عبرت‌آموز از سلمان
۳۰۱	داستانی عجیب از برزخ مردگان
۳۰۳	خاطرهٔ مؤلف دربارهٔ با برزخ مردگان
۳۰۵	کرامت‌هایی از محدث قمی
۳۰۷	دیدار آقا سید جمال الدین گلپایگانی با برزخ و برخیان
۳۰۹	نفحهٔ صور یا مقدمهٔ قیامت
۳۱۰	اسامی قیامت
۳۱۲	اعمال نجات بخش در قیامت
۳۱۲	توحید الهی
۳۱۶	شرط قبولی توحید
۳۱۷	عمل کم، ثواب بسیار
۳۱۸	پاداش وضو
۳۱۹	نعمت جوانی
۳۲۰	مسجد رفتن
۳۲۰	مواظبت بر اوقات نماز
۳۲۱	روشن کردن مسجد
۳۲۱	ثواب اذان
۳۲۱	ثواب سجدهٔ شکر
۳۲۲	ثواب نمازگزار
۳۲۴	ثواب زکات

٣٢٤	ثواب حج
٣٢٤	ثواب روزه
٣٢٥	ثواب گریه بر سیدالشهداء علیهم السلام
٣٢٥	ثواب حفظ و عمل به قرآن
٣٢٦	ثواب توبه
٣٢٦	ثواب معلم
٣٢٧	مجالست با مؤمن
٣٢٧	همدمی و همنشینی با مردم متدين و خداشناس شرف و بزرگی دنیا و آخوند
٣٢٧	حفظ آبروی مردم
٣٢٨	ورود به بهشت بدون حساب
٣٢٨	سیر کردن مؤمن
٣٢٩	ثواب قرض دادن و صدقه
٣٢٩	اعمال زیان بخش در قیامت
٣٣٠	غفلت
٣٣٠	ملعون الهی
٣٣٠	انکار امامت
٣٣١	مجازات در دنیا
٣٣٢	مکر و فریب مردم
٣٣٢	حرام بودن ورود به بهشت
٣٣٢	تعصّب نابجا
٣٣٢	محروم از نظر رحمت

۳۳۳	کبر
۳۳۳	کاهش روزی
۳۳۴	گناه و خنده
۳۳۴	شهادت دروغ
۳۳۴	قسم دروغ
۳۳۵	گناهان کبیره
۳۳۵	پرداخت حقوق الهی
۳۳۵	افطار روزه
۳۳۶	برخورد با مؤمن
۳۳۶	تهمت و افتراء
۳۳۷	ویرانی زندگی
۳۳۷	کیفر بیت پرست
۳۳۷	فروتنی در برابر ستمکار
۳۳۸	خیانت
۳۳۸	آسیابی در جهنم
۳۳۹	گناه بدعت
۳۳۹	کم کاری
۳۴۰	اعوان ظالمان
۳۴۰	عقاب زنا
۳۴۲	مقام حمد و ابزار آن
۳۴۳	علم و معرفت الهی
۳۴۷	مقام والای اهل معرفت
۳۴۸	حقیقت محمدیه

۳۵۱	مقام حقیقی انسان
۳۵۲	مقام حقیقی انسان در کلام خوارزمی
۳۵۵	[تجلیٰ حق]
۳۵۸	مقام خلافه اللهمی انسان
۳۶۱	۱ - تعلیم عرفان نفس به بندگان
۳۶۱	تکمیل نقوس و ترکیه ارواح
۳۶۲	[تکمیل نقوس و ترکیه ارواح در کلام سعید فرغانی]
۳۶۵	[مراحل تکمیل نقوس]
۳۶۷	[وجوه نفس]
۳۶۹	تعقل در آفرینش
۳۷۳	راه شناخت خدا
۳۷۵	عالی جانداران
۳۷۶	محصولات الهام الهی
۳۷۷	اجزای گیاهان
۳۷۸	ساختمان برگ‌ها
۳۷۹	ساختمان گل‌ها
۳۸۱	عمل تخمگیری و زفاف:
۳۸۲	اسرار عالم نباتات
۳۸۴	اعتراف جان‌گلن به شعور حاکم بر هستی
۳۸۵	[ساختمان اتم]
۳۹۲	۲ - الهام به شکرگزاری
۳۹۴	۳ - گشودن ابواب علم به سوی ربویت
۳۹۵	مراحل تربیت نفس

۳۹۵	اطاعت
۳۹۶	ضبط نفس
۳۹۶	نیابت الهی
۳۹۷	نبوّت و امامت، راه رسیدن به روییت
۳۹۸	اهداف رسالت
۴۰۰	مدینه علم در کلام پیامبر ﷺ
۴۰۳	۴ - دلالت بر اخلاص در توحید
۴۰۳	اخلاص در قرآن
۴۰۵	اخلاص در روایات
۴۰۷	۵ - دور داشتن انسان از الحاد و شرك
۴۰۸	[تحبیب ایمان]
۴۱۰	[ناخوشایندی کفر و فسوق و عصیان]
۴۱۰	[معنای کفر و عصیان و فسوق]